

УДК 372.851

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ОСВІТИ АБИТУРІЄНТІВ З СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

Балака Є.І., Лючков Д.С., Резуненко М.Є.

Український державний університет залізничного транспорту

З року в рік на протязі останніх десятиліть спостерігається стійка тенденція зниження рівня знань з фізико – математичних і природознавчих дисциплін у випускників середніх шкіл, що вступають до технічних вишів.

Більшою мірою це стосується абітурієнтів, що отримали повну середню освіту в школах сільської місцевості. Наслідком цього є: суттєве зменшення зацікавленості серед сільської молоді в отриманні вищої технічної освіти; віддання переваги вишам гуманітарного напрямку; проблеми та складності, з якими стискаються випускники сільських шкіл при вивчанні математики, фізики на перших курсах технічних вишів.

Основними причинами цього є: по-перше, значні труднощі щодо укомплектуванні віддалених сільських шкіл високофаховими вчительськими кадрами внаслідок складних побутових умов і низької заробітної плати, а, по-друге – відсутність сучасних навчальних лабораторій, комп'ютерних класів, можливості користування мережею Internet в умовах вкрай обмеженого фінансування місцевими органами влади.

У статті наведено поглиблений аналіз цих причин, статистичні дані успішності студентів молодших курсів з фізико-математичних дисциплін – випускників сільських та міських шкіл, розглянуто досвід роботи української гімназії на початку ХХ століття. Обґрунтовано пропозиції щодо вирішення цих проблем на основі реструктуризації малокомплектних шкіл.

Ключові слова: школа, абітурієнти, фізика, математика, організація навчання, технічні виші.

ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ ОБРАЗОВАНИЯ АБИТУРИЕНТОВ ИЗ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ

Балака Е. И., Лючков Д. С., Резуненко М. Е.

Украинский государственный университет железнодорожного транспорта

Из года в год, на протяжении последних десятилетий наблюдается устойчивая тенденция снижения уровня знаний по физико – математическим и естественным дисциплинам у выпускников средних школ, поступающих в технические вузы.

В большей степени это касается абитуриентов, получивших полное среднее образование в школах сельской местности. Следствием этого являются: существенное уменьшение заинтересованности среди сельской молодежи в получении высшего технического образования; отдавание предпочтения вузам гуманитарного направления; проблемы и сложности, с которыми сталкиваются выпускники сельских школ при изучении математики, физики на первых курсах технических вузов.

Основными причинами этого являются: во-первых, значительные трудности по укомплектованию отдаленных сельских школ высоко профессиональными учительскими кадрами вследствие сложных бытовых условий и низкой заработной платы, а во-вторых – отсутствие современных учебных лабораторий, компьютерных классов, возможности пользования сетью Internet в условиях крайне ограниченного финансирования местными органами власти.

В статье приведены углубленный анализ этих причин, статистические данные об успеваемости студентов младших курсов по физико-математическим дисциплинам – выпускников сельских и городских школ, рассмотрен опыт работы украинской гимназии начала XX века. Обоснованы предложения по решению этих проблем на основе реструктуризации малокомплектных школ.

Ключевые слова: школа, абитуриенты, физика, математика, организация обучения, технические вузы.

RAISING THE LEVEL OF EDUCATION OF APPLICANTS FROM RURAL AREAS

Balaka E.I., Liuchkov D.S., Rezenenko M.E.

Ukrainian State University of Railway Transport

From year to year, over the past decades there has been a steady decline in the level of knowledge in physical, mathematical and natural disciplines among graduates of secondary schools entering technical universities.

To a greater extent, this applies to applicants who have completed a full secondary education in rural schools. The consequence of this is: a significant decrease in interest among rural youth in obtaining higher technical education; giving priority to higher education institutions of the humanitarian direction; problems and difficulties faced by graduates of rural schools in the study of mathematics, physics at the first courses of technical universities.

The main reasons for this are: firstly, the considerable difficulties in staffing remote rural schools with highly professional teachers due to difficult living conditions and low wages, and secondly, the lack of modern educational laboratories, computer classes, the possibility of using the Internet in an extremely limited financing by local authorities.

The article gives in-depth analysis of these reasons, statistical data on the progress of students in the lower courses of physical and mathematical disciplines - graduates of rural and urban schools, the experience of the Ukrainian gymnasium at the beginning of the 20th century is considered. The proposals for solving these problems based on the restructuring of small schools are substantiated.

Key words: school, university entrants, physics, mathematics, training organization, technical universities.

Постановка проблеми. Багаторічний досвід науково-педагогічної роботи в Українському державному університеті залізничного транспорту (УкрДУЗТ) дозволяє авторам стверджувати про стійку тенденцію зниження рівня знань в області комплексу дисциплін природознавчого характеру у випускників середніх шкіл, що вступають до технічних закладів вищої освіти.

З року в рік зменшується кількість абітурієнтів, які бажають отримати фізико-математичні та технічні спеціальності (окрім спеціальностей з інформаційних технологій),

проте, значно популярнішими серед них залишаються спеціальності гуманітарного напрямку.

Аналіз останніх публікацій Проблеми забезпечення якісної середньої освіти мали пріоритетне значення в педагогічному та науковому середовищах протягом століть. Аналіз публікацій з цих проблем показує, що основні дослідження проводились в двох взаємопов'язаних напрямках, а саме, перший з них охоплював комплекс питань методики викладання шкільних дисциплін, а другий – питання удосконалення навчального процесу в школі.

Розвитку методичних підходів викладання окремих предметів присвячено роботи К. Чайковського [1, с. 13–26], Ф. Кляйна [2, с. 39–57], Д. Лукіяновича [3, с.139–146], П. Франка [4, с. 176–181]. В останні десятиріччя ХХ ст. и до теперішнього часу значна увага приділялося питанням організації та методики викладання в малокомплектних сільських школах. Цім питанням присвячено дослідження Г. Аквилевої, О. Постникової, Г. Суворової [5], Н. Присяжнюка [6],

В. Шпиця [7], О. Савченко [8], В. Стрезикозин [9], Г. Юстус [10]. Проте, питання реструктуризації малокомплектних шкіл потребує більш глибокого дослідження.

Мета роботи. Окреслити проблеми освітнього процесу в середніх школах сільської місцевості та обґрунтувати концептуальні підходи організаційного характеру для їх вирішення на основі реструктуризації, що забезпечить більш високий рівень підготовки абітурієнтів до вступу в технічні вищі і подальшого навчання в них.

Виклад основного матеріалу. Аналіз настроїв і прагнень абітурієнтів відносно отримання вищої освіти дозволяє зробити узагальнюючі висновки, що основними причинами, які стримують бажання випускників шкіл до вступу до технічних вишів, є:

– по-перше, стрімке скорочення обсягів промислового виробництва, насамперед в машинобудівній галузі, що обумовлює зменшення попиту на інженерно-технічних фахівців в секторі реальної економіки, та, як наслідок, проблеми з працевлаштуванням молодих інженерів, невисокі заробітні плати. Крім того, в разі потреби в технічних фахівцях роботодавці віддають перевагу претендентам, які мають досвід практичної роботи;

– по-друге, вкрай низький рівень базової підготовки абітурієнтів з природознавчих дисциплін, перш за все з математики, фізики, хімії, тобто з таких дисциплін, успішне освоєння яких вимагає системності, наполегливості, значних витрат часу, деяких навичок аналітичного та логічного мислення.

Тому, при проходженні зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), переважна більшість випускників шкіл обирає дисципліни гуманітарного характеру (автори ні в якому

разі не прагнуть зменшити їх суспільне значення, проте успішне засвоєння гуманітарних дисциплін більшості учнів дається легше).

Якщо перша причина носить суто об'єктивний характер по відношенню до випускників середніх шкіл і її вирішення цілком залежить від стратегії економічного розвитку України, що визначається керівними органами держави, то друга причина обумовлена як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами, які взаємопов'язані між собою. Слід зазначити, що в 2017 році умови прийому до багатьох технічних вишів не потребували зовнішнього незалежного оцінювання з фізики або з математики, але з 2018 року для вступу до всіх технічних вишів на бюджетну форму навчання запроваджується обов'язкове оцінювання знань з цих дисциплін.

За останні три роки, з 2014 по 2017, при відвідуванні професорсько-викладатським складом УкрДУЗТ шкіл, що розташовані в селах, селищах та невеликих містах Слобожанщини, з метою виявлення профорієнтаційних поглядів майбутніх випускників, відмічаються такі узагальнені тенденції:

– збільшення кількості учнів в середніх і 9-х класах та їх зменшення в випускних 11-х класах. Це говорить про те, що багато школярів після закінчення 9-го класу не продовжують навчання в середніх школах, а починають освоювати робочі спеціальності, працевлаштовуються на некваліфіковані робочі місця переважно в районних центрах, оскільки облаштування і проживання в обласних центрах коштує занадто дорого;

– випускники 11-х класів шкіл сільської місцевості більш орієнтовані на отримання гуманітарної освіти в зв'язку з недостатньою підготовкою з таких предметів як алгебра та геометрія, фізика, хімія, обчислювальна техніка, креслення та астрономія.

В даному випадку практично у переважній більшості шкіл сільської місцевості відсутні сучасні спеціальні технічні засоби, лабораторне обладнання для якісного викладання цих предметів.

Надто повільне зростання рівня комп'ютеризації таких шкіл не відповідає вимогам часу (так, в однієї з шкіл був тільки один комп'ютер у робочому стані, який використовувався переважно для друкарських робіт). Проте, треба зазначити, що керівництво шкіл і місцеві органи влади значну увагу приділяють покращенню стану шкільних приміщень і пришкільних територій.

У більшості шкіл, що відвідувались, проведено якісні ремонтні роботи як зовнішні, так і внутрішні приміщень. Школи, як зовні так і всередині, не виглядають знедоленими або кинутими напризволяще.

Привертає увагу, що практично кожна школа, навіть в дуже віддаленій від районного центру місцевості, має хороші спортивні майданчики та футбольні поля. Але ще раз хочеться відзначити, що в школах вкрай недостатньо спеціалізованих класів та лабораторій з природознавчих і фізико-математичних предметів, які, безумовно, могли б стати суттєвим мотивуючим фактором щодо орієнтації випускників шкіл на отримання вищої освіти з технічних спеціальностей, оскільки такі фахівці будуть неодмінно затребувані у недалекому майбутньому в постіндустріальній Україні. Так само бажано звернути увагу на негативні випадки щодо організації занять в окремих сільських школах з вкрай невеликою кількістю учнів різних вікових груп.

При відвідуванні деяких навчальних закладів доводилось спостерігати як в одному аудиторному приміщенні знаходились учні декількох класів, які одночасно вивчали різні предмети під керівництвом одного вчителя. Так, наприклад, в одній аудиторії окремих ряд парт займали учні 9-го класу, які вивчали геометрію, на другому ряду розміщувались учні 7-го класу, які вивчали фізику, і на третьому ряду знаходились учні 4-го класу, які вивчали українську літературу. Зрозуміло, що дане явище має вимушений характер і зумовлене об'єктивними соціально-економічними, демографічними та фінансовими обставинами і ще не набуло тенденції стійкого розвитку.

Проте, навіть такі поодинокі випадки свідчать про необхідність невідкладних докорінних змін в організації шкільної освіти дітей, які мешкають в сільській місцевості, започаткованих прийнятим Законом України «Про освіту» [11], який (перефразовуючи класика [12, с. 488–491] у відповідності до теми статті) слід сприймати не як догму, а в якості провідника щодо подальших дій з удосконалення організації і підвищення рівня середньої освіти.

Однак, незважаючи на нелегкі побутові умови життєдіяльності на селі та обмежені фінансові можливості більшості сільських родин, батьки учнів прагнуть максимально забезпечити всі необхідні матеріальні потреби дітей в комп'ютерній техніці та інформаційних засобах, можливості користування Internet-ресурсами, в сучасному одязі тощо.

Більшість дітей – суспільно адаптовані та виховані в патріархальному дусі, працьовиті, мають навички подолання побутових труднощів, наполегливі в досягненні поставленої мети. Це говорить про те, що ментально в них закладено соціально - інтеграційні і адаптивні якості для саморозвитку та самореалізації в житті, але в силу об'єктивних причин їх можливості щодо розкриття та реалізації притаманних ним природних і напрацьованих властивостей суттєво обмежені порівняно з однолітками – мешканцями великих міст.

Але, потрапляючи в сприятливе середовище, ці якості проявляються та реалізуються. Багаторічний досвід викладання авторами статті різних дисциплін на різних курсах і факультетах УкрДУЗТ, керівництво науковими роботами студентів і аспірантів, а також спостереження за кар'єрним зростанням колишніх випускників вишу переконливо свідчать, що на першому та другому курсах студенти-випускники міських шкіл показують більш високий рівень базових знань в межах програми середньої освіти.

Проте, на третьому і старших курсах ситуація докорінно змінюється на протилежну, а саме, кістяк студентів, які виявляють підвищений інтерес до навчання та наукових розробок, складають випускники обласних шкіл (в середньому – 54 % загальної кількості студентів), в той час, як випускники міських шкіл займають більш скромне місце, поступаючись їм на 8 % в цьому процесі.

Нижче наведено дані, що характеризують динаміку успішності студентів всіх курсів з базових і спеціальних дисциплін одного з провідних факультетів УкрДУЗТ.

**Середній рівень успішності студентів 1-5 курсів одного з факультетів УкрДУЗТ
(вимірюється за 100 бальною шкалою)**

Курс	Випускники міських шкіл						Випускники сільських шкіл					
	ВМ	ВТ	Ф	СП1	СП 2	СП3	ВМ	ВТ	Ф	СП1	СП2	СП3
1 курс	74	80	72				60	64	61			
2 курс	78	82					65	61	62			
3 курс				69	71	65				82	80	79
4 курс				71	69	73				85	87	82
5 курс				75	77	73				81	86	80

Примітка: ВМ - вища математика, ВТ - обчислювальна техніка, Ф - фізика, СП1, СП2, СП3 – відповідно, спеціальні предмети .

Вищенаведені дані переконливо свідчать про необхідність підвищення рівня знань випускників сільських шкіл в області фізико - математичних дисциплін та сучасних інформаційних технологій. На наш погляд, причинами недостатньої підготовки школярів з природознавчих наук є як недосконалі методи викладання, що традиційно застосовуються з покоління в покоління, труднощі в укомплектуванні сільських шкіл високопрофесійними вчителями з цих дисциплін, так і діюча організація навчального процесу, яка не відповідає

сучасним тенденціям розвитку сільської місцевості. Питання удосконалення методичних підходів щодо викладання математичних дисциплін в середніх школах, пропозиції, що дозволять їх випускникам краще адаптуватися до вимог технічних вишів розглянуто в [13, с. 97–107].

Відомо, що недостатній фаховий рівень окремих педагогів зумовлено насамперед низькою заробітною платою викладацького складу шкіл, що робить цю професію малопривабливою для талановитої і освіченої молоді. Крім того, штучно створюються полегшені умови вступу до педагогічних вишів для абітурієнтів з невисоким рівнем знань і, відповідно, низьким прохідним балом із ЗНО. Таким чином, слабкі студенти становляться слабкими педагогами, а слабкі педагоги не в змозі дати ґрунтовні знання учням. Круг замикається.

Іншим важливим чинником, що негативно впливає на фахову підготовку майбутніх вчителів, є діючі нормативні положення щодо відповідності штату викладачів вишів кількості студентів. У таких умовах виші зацікавлені в максимальному прийомі абітурієнтів (згідно з ліцензією), незважаючи на якісні показники їх рівня знань.

Крім того слід зазначити, що за роки незалежності Україні збільшилась кількість педагогічних вишів. Частина з них було створено переважно на базі педагогічних училищ, які існували за радянських часів навіть в невеликих містах. Тобто, в ці роки населення України зменшувалось, а кількість педагогічних вишів збільшувалось. Викликає сумнів, що деякі з них мають можливість залучати до роботи досвідчені професорсько-викладацькі кадри, створювати власну науково-педагогічну школу.

Якщо у великих містах у керівників середніх шкіл існують деякі можливості вибору вчителів за критеріями їх професійності і педагогічного досвіду, то в сільській місцевості має місце суттєвий дефіцит педагогічних кадрів. Тому рівень знань у вчителів міських шкіл в цілому вищий порівняно з їх колегами в сільських школах. Держава всіляко намагається урівняти можливості вступу до вишів абітурієнтів з сільської місцевості і мешканців великих міст, вводячи в законодавчому порядку коефіцієнт підвищення рівня ЗНО для випускників сільських шкіл. Безумовно, такий підхід дещо полегшує умови вступу до вишів сільської молоді, але зовсім не сприяє підвищенню якості їх середньої освіти і, відповідно, суттєво ускладнює освоєння ними навчальної програми вишів.

Таким чином, прагнення державних органів управління освітою створити умови соціальної справедливості по відношенню до абітурієнтів – випускників сільських шкіл не вирішує головного питання щодо якості отриманих ними знань. Виходячи з цього,

пріоритетним завданням в галузі освіти є забезпечення якісної підготовки сільської молоді до подальшого навчання у вишах, особливо технічного напрямку.

Для обґрунтування нижченаведених пропозицій щодо підвищення рівня якості знань випускників середніх шкіл, що мешкають в сільській місцевості, доцільно розглянути досвід роботи українських гімназій, що діяли в Західній Україні на початку ХХ століття [14].

Система шкільної освіти мала дворівневу структуру, де до першого рівня входили народні школи, в яких діти навчалися протягом чотирьох років (4 класи). Після їх закінчення діти мали можливість вступити до першого класу гімназії з терміном навчання вісім років (8 класів) у віці від 13 до 22 років. Таким чином, загальний термін навчання складав 12 років. Н. Даниш в статті «Житє молодіжи укр. Гімназії в Коломиї» [14, с. 27–38] всебічно і ґрунтовно розглянув організацію навчального процесу в українських гімназіях на прикладі однієї з гімназій в місті Коломия, яку вважає типовою для Галичини початку ХХ століття.

Для вступу до першого класу гімназії випускники народних шкіл повинні були складати іспити. За даними, наведеними в [14, с. 30], до гімназії щорічно вступало 40-50 % випускників народних шкіл, а решта – переважно до «промислової, гончарної або шевської школи». Учні гімназії кожного року складали перехідні іспити. Якість знань учнів коломийської гімназії характеризується такими даними; «добрий поступ показали» 56.1 % учнів, «незадовільно» з одного предмету – 18.8 %, з двох предметів – 10.9 %, з трьох – 4.6 %, з чотирьох і більше – 9.6 %.

За соціальним походженням 62.1 % учнів-вихідці з сільських родин, 8.8 % – з родин священників, 6.5% – з родин міщан і «ремісників», решта – з родин урядників, вчителів, купців тощо [14, с. 31].

За умовами проживання учні української гімназії в м. Коломия поділялися на три групи: а саме, мешкало у родичів 26.8 %, орендувало житло 47.9 %, мешкало в бурсах гімназії 25.8 % учнів. Слід зауважити, що найгірші умови проживання були в учнів, які орендували житло [14, с. 31]. Саме на умови проживання в бурсах необхідно звернути увагу.

До складу коломийської гімназії входило чотири бурси, що мали назви: «Інститут Товариства «Шкільна Поміч», бурса «Філії Руського Педагогічного Товариства», бурса проф. Л. Гнатишака, Свято-Михайлівський Інститут.

У роботі [14] докладно описано організацію побуту школярів в бурсі «Інститут Товариства «Шкільна Поміч», яку було створено в складі гімназії коломийською українською громадою в 1892 р. з метою «давати матеріальну поміч, а згідно ціле удержане українській молодіжи будьто в окремім інституті, будьто поза інститутом» [14, с. 34]. Вже з першого року Товариство виділяло гроші на підмогу ученикам гімназії

(«одіж, шкільні книжки, харч, шкільна оплата»). У 1899 р. Товариство переносить «бурсу – Інститут» в спеціально придбані і відповідно оздоблені два будинки з прибудинковою територією, «де учні мають всяку вигоду, поміч в науці та педагогічний нагляд» [14, с. 35]. У 1905–1906 навчальному році Інститут зайняв перше місце серед аналогічних навчальних закладів Коломиї за оснащеністю та кількістю учнів, а в 1910 р. Товариство придбало третій будинок для поліпшення побутових умов вихованців.

Умови проживання учнів в «бурсі–Інституті» характеризуються такими показниками [14, с. 37]:

- кількість будинків – 3;
- середня площа кімнати на одного учня – 5,07 м²;
- середній об'єм кімнати на одного учня – 15,22 м³;
- середня висота кімнати – 3,02 м;
- площа їдальні на одного учня – 0,31 м².

Викликає цікавість раціон школярів [14, с. 37]. На сніданок кожен учень отримував 0,25 л. молока, булку та шматок хліба. У неділю і у святкові дні учні отримували другий сніданок і шматок хліба з бринзою або маслом, повидлом або медом. Обід і вечеря складались з таких різноманітних блюд:

- неділя: «росіл з макараном, м'ясо з картоплею й огірками, риж з яблуками; на вечеру ковбаса з картоплею або з капустою» ;
- понеділок: « борщ із сметаною або з костий і шницлі, на вечеру солодке (у літї квасне) молоко з кулешою або кулеша зі сиром і солониною»;
- вівторок: «росіл з рижом, м'ясо з картоплею і сосом, каша з краківських круп з розинками або гречана каша зі солониною; на вечеру ковбаски з картоплею»;
- середа: «фасоляна зупа або капустняк, пироги зі сиром і бриндзею; на вечеру затирка на молоці (у літї квасне молоко з картоплями)»;
- четвер: «росил з ірисиком, м'ясо з хрінном або цв'кльою і картоплею, бухти або голубці з м'ясом; на вечеру шницлі або гуляш»;
- п'ятниця: «картофляна зупа, клюски зі сиром або випіканий макаран; на вечеру кулеша з молоком»;
- субота : «горохова зупа та волова печеня; на вечеру кишки або хліб з бриндзею і гербата».

Середньодобовий раціон учнів складав: мука-200 г.; хліб – 420 г.;булка – 1 шт.; м'ясо – 250 г.; сир – 17 г.; бринза, мед, повидло – 25 г.; смалець, масло – 36 г.; картопля – 450 г.;

квасоля, горох – 27 г.; рис – 30 г.; крупи – 23 г.; яблука – 25 г.; яйця – 0,7 шт.; цукор –10 г., а також капуста, цибуля, буряки, огірки.

У штаті «бурси – Інституту» працював лікар, який проводив огляд учнів і надавав їм медичну допомогу. Для уникнення хвороб серед учнів керівництво Інституту приділяло пильну увагу дотриманню порядку в кімнатах, провітрюванню приміщень, якості харчування. У холодну пору року учні систематично відвідували парну, влітку закалялися купанням в Пруті. Кожного дня організовувались походи за місце в супроводі наставників. У бурсі існувала велика бібліотека шкільних книжок, якою користувались не тільки учні Інституту, а більша частина учнів української гімназії [14, с. 38].

На наш погляд, підвищити рівень підготовки школярів – мешканців сільської місцевості можливо шляхом удосконалення організації освітянського процесу на умовах реструктуризації малокомплектних шкіл. У теперішній час держава значно активізувала практичну роботу в цьому напрямку, а саме, замість шкіл в малонаселених селах з невеликою кількістю учнів різних вікових груп створюються опорні школи, куди учнів доставляють шкільними автобусами, а після закінчення занять розвозять по домівках. При цьому приміщення сільських шкіл закриваються, а вчителі ризикують втратити роботу.

Авторами пропонуються різні організаційні підходи щодо навчання учнів сільської місцевості молодших, середніх і старших класів, сутність яких спирається на принцип роз'єднання місця їх навчання і створення найбільш сприятливих умов для отримання якісних знань.

Доцільно для дітяків молодших класів проводити навчання безпосередньо в селах, де вони мешкають. Такий підхід на концептуальному рівні можна аргументувати наступними чинниками:

– по-перше, проведення занять в молодших класах не потребує великих приміщень і обладнаних лабораторій, а в селах переважно збереглися приміщення закритих шкіл;

– по-друге, навчальний процес в молодших класах не потребує великого штату вчителів-предметників, бо в кожному класі він забезпечується одним вчителем, а весь педагогічний колектив може складатися з кількох педагогів;

– по-третє, малечі не доведеться в ранній час від'їжджати автобусом до опорної школи та повертатися додому тільки після закінчення занять у старшокласників. З'являється можливість при невеликій кількості учнів молодших класів створювати зручний для них розклад занять в залежності від пори року;

– по-четверте, молодші школярі більше часу зможуть знаходитися у родинному колі, мати своєчасне якісне домашнє харчування, тобто створюються психологічно кращі умови для їх адаптації до шкільного життя.

Для учнів середніх класів доцільно зберегти діючу форму організації навчального процесу, доставляючи їх з села до опорної школи і додому шкільним автобусом.

Навчальний процес учнів старших класів, що мешкають в сільській місцевості, на нашу думку, слід організувати відповідно до умов навчання в сучасних військових ліцєях (кадетських корпусах) або в ліцєях дореволюційного періоду, що діяли в Україні до 1917 року, досвід роботи яких докладно розглянуто в статті Н. Даниша [14, с. 27-38]. Тобто, старшокласники мусять проживати за місцям навчання при опорній школі і мати можливість приїхати додому у вихідні і святкові дні, а також в період шкільних канікул. Звісно, що при такій формі навчання штат школи слід доповнити педагогами-вихователями. Це дозволить учням старших класів більше часу приділяти якісному виконанню домашніх завдань, самопідготовці, користуватися мережею Internet, оперативно отримувати консультації вчителів в разі необхідності, користуватися шкільними бібліотеками, займатися спортом, краще організувати культурне дозвілля.

Ми вважаємо, що найбільший ефект від таких організаційних змін буде досягнуто в умовах створення окремих опорних шкіл для дітей середнього і старшого шкільного віку. Побоювання, що старшокласники у віці 15-17 років психологічно не готові до проживання поза родинною не мають підстав, оскільки багато студентів технікумів тієї ж вікової групи проживають в гуртожитках і вимушені самостійно вирішувати більшість питань побутового характеру, також це підтверджується досвідом навчання в діючих військових ліцєях.

Не викликає сумніву, що сумісними зусиллями обласних держадміністрацій, центральних органів державної влади, Міністерства науки і освіти України можливо і доцільно організувати навчальний процес старшокласників – мешканців сільської місцевості шляхом втілення означених концептуальних підходів. За нашою оцінкою це не потребує значних капітальних вкладень і відчутного навантаження на державний та місцеві бюджети у вигляді поточного фінансування цих заходів. В сучасних умовах можна розглядати різні форми отримання освіти і, відповідно, джерела її фінансування, а саме, бюджетне, за контрактом, змішане, залучення позабюджетних фондів. Якщо такі організаційні заходи втілювались в Україні більш ніж сто років тому за кошти місцевих громадських об'єднань, то економічні можливості сучасної України XXI ст. тим більш дозволяють це зробити. Основним мотиваційним фактором повинно стати бажання органів влади всіх рівнів інвестувати в інтелектуальне майбутнє нашої держави.

Висновки. Вищенаведене дає підставу констатувати, що в Україні понад сто років тому накопичено значний досвід організації різних форм отримання шкільної освіти . Насамперед привертає увагу умови шкільного навчання дітей найбідніших (соціально незахищених) родин з сільської місцевості, які мали можливість здобути якісну освіту, проживаючи в навчальних закладах на повному забезпеченні за рахунок місцевих громад.

На наш погляд, в теперішніх умовах неминучого зменшення сільського населення, і, відповідно, скорочення сільських шкіл, доцільно розвивати і удосконалювати минулий досвід . Передусім слід сконцентрувати увагу на можливості організації навчання дітей молодших класів безпосередньо в сільській місцевості за місцем проживання родини, а старшокласників – на умовах проживання та харчування в опорних школах. Спроможності нашої держави не викликають сумнівів, оскільки запропоновані заходи не потребують відчужених капітальних вкладень. Уявляється, що наведені вище пропозиції з організації навчального процесу дозволять створити умови для досягнення головної мети – поступового подолання різниці в рівні знань між випускниками сільських та міських шкіл.

Статистика свідчить, що біля 50-60% першокурсників технічних вишів складають випускники сільських шкіл. Втілення вищезначених концептуальних підходів до організації шкільної освіти дітей з сільської місцевості на прикладі «бурси – Інститута» дозволять випускникам шкіл краще підготуватися до ЗНО, а українським технічним вишам - отримати першокурсників, підготовлених для подальшої освіти.

Перспективи подальших досліджень. Для визначення можливих результатів від впровадження вищенаведених пропозицій корисно організувати пілотний проект хоча б в окремій сільській місцевості. Для цього передусім доцільно здійснити що найменше такі основні заходи: визначити кількість старшокласників, бажаючих отримувати освіту на зазначених умовах за різними формами фінансування; оцінити потребу в матеріально – технічних і фінансових ресурсах; визначити джерела фінансування опорної школи.

Список використаних джерел:

1. Чайковський К. Наука моралі в школах. *Наша школа*. Науково-педагогічний журнал. Кн. 2. Орган Товариство українських вчителів середніх і вищих шкіл. Учительська громада у Львові. Львів, 1910. 90 с.
2. Кляйн Ф. Наука геометрії. *Наша школа*. Науково-педагогічний журнал. Кн.2. Орган Товариство українських вчителів середніх і вищих шкіл. Учительська громада у Львові. Львів, 1910. 90 с.
3. Лукіянович Д. Ділова мова в гімназії. *Наша школа*. Науково-педагогічна часопись. Р.V. – Зш. 3. Орган Товариство українських вчителів середніх і вищих шкіл. «Учительська громада» у Львові і «Тов. ім. Сковороди» у Чернівцях. Львів – Чернівці, 1913. 192 с.

4. Франко П. Фізичне вихованє в укр. серед. школах у 1911/12 р. *Наша школа*. Науково-педагогічна часопись. Р. V. – Зш. 3. Орган Товариство українських вчителів середніх і вищих шкіл. «Учительська громада» у Львові і «Тов. ім. Сковороди» у Чернівцях. Львів – Чернівці, 1913. 192 с.
5. Аквилева Г.Н. Преподавание природоведения в малокомплектной школе : пособие для учителя. Москва : Просвещение, 1987. 96 с.
6. Присяжнюк Н. Особенности работы в классе-комплекте. *Начальная школа*. 1999. № 2. С. 3–36.
7. Шпица В. Учю в малокомплектной. *Начальная школа*. 2000. № 10. С. 22–24.
8. Савченко О.Я., Суворова Г.Ф. Учебно-воспитательный процесс в малокомплектной школе : пособие для учителя. 2-е изд. Москва : Просвещение, 1988. 232 с.
9. Стрезикозин В. П. Урок в сельской малокомплектной школе. Москва : Просвещение, 1972. 80 с.
10. Юстус Г. В. Организация учебной деятельности учащихся 10-11 классов сельских школ в современных условиях. URL : <http://www.dissercat.com/content> (дата звернення 11.11.2017)
11. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017р. URL : zakon.rada.gov.ua/go/2145-19 (дата звернення 07.10.2017).
12. Маркс К. Соч. Т. 36. Москва, 1964. 884 с.
13. Альошинський Є.А. Підходи до проблеми адаптації шкільного курсу математики до вимог вищої школи. Збірник наукових праць за ред. О.Г. Романовського. Вип 45 (40): в 2-х ч. 4.9. Харків : НТУ ХТТУ, 2016. 206 с.
14. Дониш Н. «Жіте молодіжі української гімназії в Коломиї». *Наша школа*. Науково-педагогічний журнал. Кн. 2. Орган Товариство українських вчителів середніх і висших шкіл. Учительська громада у Львові. Львів, 1910. 90 с.